

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Οι Μεγάλες Ανακαλύψεις του 15^{ου} και 16^{ου} αιώνα μπορούν να θεωρηθούν ως τομή στην ευρωπαϊκή και την παγκόσμια ιστορία , κι αυτό γιατί η πολιτική , πολιτιστική και κοινωνικοοικονομική εικόνα του κόσμου μετά τις Ανακαλύψεις παρουσιάζει σημαντικές διαφοροποιήσεις σε σχέση με την ανάλογη εικόνα πριν από αυτές. Οπωσδήποτε οι Ανακαλύψεις πραγματοποιούνται στο πλαίσιο των γενικότερων οικονομικών και πολιτικών αλλαγών στην Ευρώπη που σηματοδοτούν το τέλος του Μεσαίωνα ,αλλά αποτελούν και συνέπεια μιας γενικότερης αλλαγής στη νοοτροπία και του δυτικοευρωπαίου του 15^{ου} αι., αλλαγή που ως ένα σημείο συνάπτεται και με την πνευματική «αφύπνιση» του μεσαιωνικού κόσμου στη διάρκεια της Αναγέννησης.

Οι Ευρωπαίοι στη διάρκεια των υπερπόντιων ταξιδιών ανακάλυψαν έναν κόσμο διαφορετικό από εκείνον που είχαν πάντα στο νου, τόσο γεωγραφικά όσο και εθνολογικά. Η συνάντηση με άλλους πολιτισμούς οδηγεί αρχικά στη «δαιμονοποίηση» του «Άλλου» – στην προκειμένη περίπτωση των ιθαγενών πληθυσμών των Νέων Χωρών—τη σύγκρουση μαζί του και στην καταστροφική λεηλασία του πολιτισμού του, αργότερα όμως θα αποτελέσει αφορμή για αναστοχασμό σχετικά, τόσο με την έννοια της ταυτότητας του ονομαζόμενου «πολιτισμένου»ανθρώπου, όσο και με το γενικότερο αξιακό πλαίσιο του μεσαιωνικού κόσμου, το οποίο θα κλονισθεί ανεπανόρθωτα.

Οι οικονομικές πολιτικές και κοινωνικές συνέπειες των Ανακαλύψεων δεν είναι λιγότερο σημαντικές: δημιουργία αποικιακών αυτοκρατοριών, μετατόπιση του κέντρου της παγκόσμιας οικονομίας, κοινωνικοί μετασχηματισμοί.

Στη διδακτική πράξη η σημασία των Μεγάλων Ανακαλύψεων επιβάλλει την τμηματική παρουσίαση του συγκεκριμένου κεφαλαίου:

- Στο πρώτο μέρος α) εξετάζονται τα αίτια και τα κίνητρα , των Μεγάλων Ανακαλύψεων καθώς και οι παράγοντες που διευκόλυναν την υλοποίησή τους και β) παρουσιάζονται οι δρόμοι των μεγάλων θαλασσοπόρων και οι Νέες Χώρες που ανακάλυψαν.
- Στο δεύτερο μέρος θα γίνει διεξοδική ανάλυση των συνεπειών των Μεγάλων Ανακαλύψεων σε όλους τους τομείς.

Η παρουσίαση του πρώτου μέρους γίνεται με τους *εξής στόχους*:

- Να εμβαθύνουν οι μαθητές στα αίτια και κίνητρα που ώθησαν τις ευρωπαϊκές χώρες στις Ανακαλύψεις των Νέων Χωρών και πιο συγκεκριμένα:
- Να κατανοήσουν οι μαθητές την έννοια «ανακαλύψεις» στο ιστορικό συγκείμενό της.
- Να κατανοήσουν τους πολιτικούς, θρησκευτικούς και οικονομικούς και πολιτισμικούς παράγοντες που συνέβαλαν στις Ανακαλύψεις των Νέων Χωρών.
- Να κατανοήσουν τη νοοτροπία του δυτικοευρωπαίου του 15^{ου} αι. που εμπλέκεται σε υπερπόντια ταξίδια προς το άγνωστο και να συνειδητοποιήσουν πως οι Μεγάλες Ανακαλύψεις συνδέονται άρρηκτα με τη νέα αντίληψη της έννοιας του χώρου, που δημιουργείται τη συγκεκριμένη εποχή.
- Να εννοήσουν τελικά πως κάθε ιστορικό γεγονός είναι συνάρτηση πολλών μεταβλητών (πολιτικής, οικονομικής, ιδεολογικής, πολιτισμικής, κοινωνικής).
- Ανάλογα με τους στόχους θα είναι και τα *ιστορικά ερωτήματα* που πρόκειται να διερευνηθούν

Ως *μέθοδος προσέγγισης* του συγκεκριμένου αντικειμένου προτείνεται η διερευνητική με βαρύτητα στην εξέταση του υποστηρικτικού υλικού (πηγές)¹ Στη συγκεκριμένη περίπτωση ως υποστηρικτικό υλικό θα χρησιμοποιηθούν πρωτογενείς πηγές (απόσπασματα) α) από το «Βιβλίο των Θαυμάτων του Μάρκο Πό-

¹ Η χρήση των τεκμηρίων είναι σημαντική ως προς την κατοχύρωση της ιστορικής μεθόδου: (υποβολή ερωτήσεων σχετικά με το ιστορικό περιβάλλον, διασάφηση λεπτομερειών, κατοχύρωση διάφορων εννοιών, π.χ. γνησιότητα, πρόθεση, αξιοπιστία, αξιολόγηση χρησιμότητας). Οποσδήποτε δεν έχουμε την αξίωση οι μαθητές μας να φέρουν στο φως νέες γνώσεις από τη μελέτη των επιλεγμένων ιστορικών τεκμηρίων. Οι μαθητές θα παράγουν νέες προοπτικές κατανόησης, επειδή η χρήση των τεκμηρίων υποβοηθά την ανάπτυξη συγκεκριμένων νοητικών δραστηριοτήτων.

λο», κεφ.162, 167, στο Marco Polo, Le devisement du monde, Le livre des merveilles, t.II, La Decouverte/Maspero, Παρίσι,1983,β)από το «Ημερολόγιο Καταστρώματος του Χριστόφορου Κολόμβου,1492», στο Valentino Pompiani, Giornale di Bordo di Cristoforo Colombo, (1492-93), Μιλάνο 1939, καθώς και εικονιστικό υλικό.

Το ζητούμενο είναι οι μαθητές, με βάση τις προηγούμενες γνώσεις και εμπειρίες τους, το υποστηρικτικό υλικό και την ιστορική αφήγηση που το συνοδεύει² να συμμετέχουν ενεργά στο μάθημα και να εμπλακούν σε γόνιμη συζήτηση που θα μπορούσε να καταλήξει στην εξαγωγή τεκμηριωμένων συμπερασμάτων σχετικών με τα ιστορικά ερωτήματα που έχουν τεθεί.³

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΠΟΡΕΙΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

I. Σύνδεση με προηγούμενη γνώση :

Οι μαθητές έχουν ήδη (κεφ. 4.8, 6. 2) έρθει σε επαφή με την πολιτική, οικονομική , πολιτιστική κατάσταση της Δυτικής Ευρώπης το 13^ο και 14^ο αι. Με βάση λοιπόν τις γνώσεις τους αυτές καλούνται να προβληματιστούν οι ίδιοι σχετικά με τους παράγοντες που δυνητικά θα μπορούσαν να οδηγήσουν κάποιους από τους μονάρχες της Δ. Ευρώπης στην αναζήτηση νέων εμπορικών δρόμων .

II. Προσφορά νέας ενότητας

α. ιστορικά ερωτήματα προς διερεύνηση

- ✓ Ποιες αλλαγές παρατηρούνται στη Δυτική Ευρώπη στα τέλη του 14^{ου} αι. , τόσο στον πολιτικό, όσο και στον οικονομικό και πολιτιστικό τομέα;
- ✓ Ποιες νέες ανάγκες δημιουργούνται εξαιτίας των αλλαγών αυτών;
- ✓ Με ποιους τρόπους θα επιχειρηθεί να ικανοποιηθούν οι νέες ανάγκες;

² Η αφήγηση και η αφηγηματική εξιστόρηση και η παράλληλη ανάλυση, παρότι είδη διαφορετικά εκ φύσεως μπορούν να αποτελέσουν συμπληρωματικούς τρόπους σκέψης αναφορικά με το παρελθόν. Η ιστορική αφήγηση ταξινομεί τα γεγονότα και τα οργανώνει , ώστε να αποκτούν σημασία, ενώ η ανάλυση συντελεί στην προώθηση της σκέψης πέρα από την αφήγηση, στο να τίθενται ερωτήσεις πέρα από αυτή, στη διαμόρφωση άλλων ερμηνειών, στην εξέταση της αυθεντικότητάς της, με τελικό ζητούμενο την ιστορική κατανόηση.

³ Ας μην ξεχνάμε ότι η διαδικασία της ιστορικής κατανόησης είναι περίπλοκη: Πρόκειται τελικά για τη συνισταμένη του νέου υλικού, τις ερμηνείες των εκπαιδευτικών και τις αντιλήψεις των παιδιών. Σχετικά με τις συλλογικές και κοινωνικές αναπαραστάσεις δεξ και Κοινωνικές αναπαραστάσεις,, επιμέλεια Στάμος Παπαστάμου, Άννα Μάντογλου, Οδυσσέας, Αθήνα1995

- ✓ Ποια αντίληψη είχαν για το χώρο οι άνθρωποι του Μεσαίωνα και ποια της Αναγέννησης;⁴
- ✓ Ποιες τεχνολογικές προϋποθέσεις απαιτούνται προκειμένου να υλοποιηθούν οι τρόποι αυτοί;
- ✓ Ποια κράτη – και γιατί αυτά συγκεκριμένα – υποστήριξαν τα εξερευνητικά ταξίδια των μεγάλων θαλασσοπόρων;
- ✓ Ποιοι ήταν οι μεγάλοι θαλασσοπόροι και ποιες διαδρομές ακολούθησαν;

β. παρουσίαση της ενότητας

➤ ΔΥΤΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ ΤΕΛΟΥΣ 14^{ου} ΑΙ.

☐ Δημογραφική ανάκαμψη

- Υποχώρηση ασθενειών
- Επανακατοίκηση εγκαταλελειμμένων περιοχών: εκχερσώσεις, επανακαλλιέργεια γαιών
- Τάση για αύξηση των περιοχών που εκχωρούνται σε χωροδεσπότες σε βάρος των χωρικών

☐ Οικονομία

- Ανάκαμψη γεωργικής και βιοτεχνικής παραγωγής (κυρίως μεταλλοτεχνία και υφαντουργία) και των ανταλλαγών
- όμως έλλειψη πολύτιμων μετάλλων στην Ευρώπη.
- Δραστήριοι άξονες εμπορίου η Μεσόγειος και η Βαλτική, αλλά κυρίως αυτός της ατλαντικής πλευράς που ενώνει Ισπανία, Αγγλία, πόλεις της Χάνσα· επίσης οι χερσαίοι δρόμοι που, μέσω της Νότιας Γερμανίας ενώνουν τις χώρες της Βόρειας θάλασσας με εκείνες της Μεσογείου
- Εμπόριο με την Ανατολή

⁴ Στη διάρκεια του **Μεσαίωνα** ο χώρος γίνεται αντιληπτός ως άμεσο περιβάλλον (φεουδάρχες, κληρικοί, χωρικοί δρουν στον άμεσο χώρο των υποχρεώσεων ή των περιφερειών τους). Το φεουδαρχικό σύστημα αγνοεί την επικράτεια. Τα σύνορα, αν υπάρχουν, προκύπτουν από την εκάστοτε απότιση φόρου τιμής στον τάδε ή στο δείνα. Υπάρχει απουσία εδαφικής συνείδησης της εξουσίας μόλις αυτή πρόκειται να ασκηθεί πέρα από την ακτίνα του φέουδου που προμηθεύει πόρους. (ρομανική τέχνη: δεν απεικονίζεται καν ο χώρος· όσες απεικονίσεις υπάρχουν –ελάχιστες– τεκμηριώνουν γραπτά όχι τη γεωγραφική πραγματικότητα αλλά τη σωτηρία των χριστιανών: ο χώρος εκφράζεται με τον -εσχατολογικό- χρόνο οργανωμένος με βάση τους βίους των αγίων και το Σταυρό, οι αποστάσεις μετριοούνται με ημέρες, εβδομάδες, μήνες). **Στη διάρκεια του 13^{ου} αι.**, όταν περνάμε από την περιφερειακή ηγεμονία στο βασιλικό κράτος, διαγράφονται με μεγαλύτερη ή μικρότερη ακρίβεια τα περιγράμματα ενός πολιτικού χάρτη της Ευρώπης (κράτη: ντοπιολαλιές, βασιλιάς) τα οποία κανείς δεν ξέρει ακόμα να σχεδιάσει με σύνορα. Ο χώρος των εμπορών είναι γραμμικός ή δρομολογιακός: ομόκεντροι κύκλοι με αγορές που αλληλοκαλύπτονται, από τις τοπικές μέχρι την οικουμενικότερη (γοτθική τέχνη: προοπτική= συνείδηση χώρου πέρα από τον οριζοντα): οι έμποροι καλύτερα από τους ηγεμόνες που είναι φυλακισμένοι στην επικράτειά τους ή στα κατακτητικά τους όνειρα υπήρξαν οι επινοητές μιας οικουμενικής Ευρώπης: σύνδεση με αρχαία γεωγραφία. Οι τολμηροί ταξιδιώτες κινούν για χώρους που υποπτεύονταν την ύπαρξή τους, αλλά η μυστικιστική αντίληψη του χώρου τους εμπόδιζε να ακολουθήσουν· θέλουν να γνωρίσουν, να μάθουν, αλλά κυρίως να κατακτήσουν τους δρόμους του μεταξίου και των μπαχαρικών

- ✓ αποκλείστηκαν οι χερσαίοι δρόμοι επικοινωνίας λόγω της κυριαρχίας των Οθωμανών στη Δυτική Μ. Ασία
- ✓ μονοπωλιακός έλεγχος θαλάσσιων δρόμων από Βενετούς και άλλες ιταλικές πόλεις.
- Αποκατάσταση μοναρχικής τάξης ← Κατάρρευση αυτοκρατορικού μύθου και θεοκρατίας → ενίσχυση μοναρχών
- Αγώνας ισχύος
 - ✓ εναντίον των μεγάλων οικογενειών
 - ✓ ανάμεσα στους μονάρχες ← ανάδυση εθνικών κρατών

οι μονάρχες είχαν ανάγκη από έσοδα και από συμμάχους
 όμως: Ανεπαρκή τα προϊόντα από τις βασιλικές γαιοκτησίες → φορολογία
 → χρηματοδότηση διοίκησης και μόνιμου στρατού
 ⇒ ανάγκη από τόνωση εμπορίου με την Ανατολή (ακριβά εμπορεύματα)
 και από πολύτιμα μέταλλα

□ Τάσεις – επιθυμίες -αντιλήψεις

- Εκκλησία: επιθυμία για θρησκευτικό προσηλυτισμό
 - Επιθυμία γνώσης και επαλήθευσης επιστημονικών θεωριών
 - Νέα αντίληψη του χώρου
- ⇒
- Γνωριμία με τον κόσμο της Ανατολής ήδη από το Μεσαίωνα
 - ✓ οι Ευρωπαίοι έμποροι ακολουθούσαν το δρόμο του μεταξιού προς την Κίνα → εικόνα μιας μυστηριώδους και πλουσιότατης περιοχής
 - ✓ Μάρκο Πόλο : βιβλίο θανμάτων : περιγραφή με μυθιστορηματικό τρόπο των εντυπώσεών του από το ταξίδι του (1271-1291)

⇒ πρωτοβουλίες για την ενίσχυση του εμπορίου και της οικονομικής δύναμης των ηγεμόνων → αναζήτηση νέων δρόμων προς Ανατολή → εξερευνητικά ταξίδια που χρηματοδοτούνταν από τους ηγεμόνες

➤ ΕΦΕΥΡΕΣΕΙΣ – ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΒΕΛΤΙΩΣΕΙΣ

- Τελειοποίηση των μέσων ναυσιπλοΐας: πυξίδα, αστρολάβος, πορτολάνος
- Ναυπήγηση ενός νέου τύπου πλοίου με μεγαλύτερη χωρητικότητα, ταχύτητα και ασφάλεια: караβέλα

⇒ οι ναυτικοί μπορούσαν να απομακρύνονται από τις ακτές και να πλέουν στις ανοικτές θάλασσες και τους ωκεανούς.

➤ ΘΑΛΑΣΣΙΟΙ ΔΡΟΜΟΙ

- ▶ προς την Ινδία
- Ανατολικοί δρόμοι

Πορτογαλία

- ✓ Ερρίκος ο Θαλασσοπόρος (1394-1460) : παραπλέει την Αφρική Βαθολομαίος Ντιάζ (1450- 1500): φτάνει στο ακρωτήριο της Καλής Ελπίδας (1487)

- ✓ Βάσκο ντα Γάμα (1469-1524): φτάνει ως το Κάλικουτ των Ινδιών (1498)
- ✓ Αλβαρέζ Καμπράλ (περ. 1460 -1526) παρασύρεται από τα κύματα και φτάνει ως τη Βραζιλία την οποία κατέλαβε στο όνομα του βασιλιά του.

- **Ανακάλυψη της Αμερικής**

- Ισπανία

- ✓ Χριστόφορος Κολόμβος (1451 – 1506) , Γενουάτης: ακολουθεί Πορτογαλία
 - ✓ Αμέρικο Βεσπούκι (1454 – 1512),

- **Πρώτος περίπλους γης**

- ✓ Φερνινάνδος Μαγγελάνος (1481 -1521): → επιβεβαίωση της σφαιρικής της γης

γ. Ανακεφαλαίωση – Ανασύνθεση

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Με βάση τις πληροφορίες που μπορείτε από τα παραθέματα στις σελ. 122 και 124 του βιβλίου σας και τις γενικότερες γνώσεις σας να γράψετε αξιολογώντας τα ιεραρχικά τα αίτια που οδήγησαν στις μεγάλες ανακαλύψεις του 15^{ου} αι.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Bergier, Jean – François «Από τη διοικητική περιφέρεια στο έθνος: Η κατασκευή του χώρου κατά το Μεσαίωνα» *Οι Ευρωπαίοι*, τ. Α', συλλογικό έργο, επιμέλεια ελληνικής έκδοσης Aymard, M., Αρβελέρ, Ε.
2. Bernstein, S.- Milza P. *Ιστορία της Ευρώπης*, τ. Α' εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1997, σ. 255-309
3. Braudel, F. *Η Γραμματική των Πολιτισμών*, μτφρ. Άρης Αλεξάκης, ΜΙΕΤ, Αθήνα 2001 σ. 425-502
4. Durant, W. *Παγκόσμιος Ιστορία του Πολιτισμού*, τ. ΣΤ, μτφρ. Νίκος Παπαρρόδου, Αφοι Συρόπουλοι, Αθήνα 1970, τ. ΣΤ, σ. 229-319.
5. Barton Keith, Levstik Linda, *Διδάσκοντας Ιστορία για το συλλογικό αγαθό*, μτφρ. Αφροδίτη Θεοδωρακοπούλου, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα 2008
6. Burke Peter, *Αντοψία. Οι χρήσεις των εικόνων ως ιστορικών μαρτυριών*, μτφρ. Αντρέας Αντρέου, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα 2003.
7. Hobsbawm Eric, *Για την Ιστορία*, μτφρ. Παρασκευάς Ματαλάς, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα, 1998

8. Husbands Chris, *Τι σημαίνει διδασκαλία της ιστορίας; Γλώσσα, Ιδέες, και Νοήματα*, μτφρ. Απόστολος Λυκούργος, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα 2004.
9. Moniot Henri, *Η διδακτική της Ιστορίας*, μτφρ. Έφη Κάννεο, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα 2002.
10. Κόκκινος Γιώργος, *Από την Ιστορία στις Ιστορίες. Προσεγγίσεις στην ιστορία της ιστοριογραφίας, την επιστημολογία και τη διδακτική της Ιστορίας*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1998.

Κολέζα Ευρύκλεια, ΠΕ2